

Scheefgroei

‘Sla het boek open op bladzijde zeven’, zegt de lerares biologie Inge Lohmark tegen haar leerlingen van vijftien en gedisciplineerd als het er bij haar aan toe gaat, doen ze dat onmiddellijk. Lohmark geeft les op het Charles-Darwin-gymnasium in Voor-Pommeren, waar de sporen van de communistische DDR nog tastbaar aanwezig zijn. Door vergrijzing en plattelandsvlucht zal de school nog slechts enkele jaren bestaan. De lerares gaat prat op dertig jaar onderwijservaring en is vergroeid met haar vak. Ze bekijkt de wereld om haar heen door een biologische bril, dweept met natuurlijke selectie, ziet elke omgang tussen mensen als een roofdier-buitrelatie en duldt geen zwakheid, laat staan mededogen. ‘Niets of niemand was rechtvaardig. Alleen de natuur misschien.’

In drie lange hoofdstukken, getiteld ‘Ecosystemen’, ‘Erfelijke processen’ en ‘Evolutieleer’, volgen we haar op drie momenten van een schooljaar: bij de start, na de herfstvakantie en voor Pasen. We kruipen in haar hoofd, krijgen slechts haar waarnemingen, reacties, gedachten en herinneringen voorgeschoteld, aangevuld met de directe rede van wat zij haar leerlingen vertelt en gesprekken met haar collega’s. Naast een bewustzijnsroman is *Der Hals der Giraffe* een ‘Bildungsroman’ in twee betekenissen. Samen met de leerlingen wordt de lezer de leerstof biologie van de negende klas bijgebracht. Het in grof linnen gebonden boek ziet er trouwens uit als een leerboek biologie van vroeger, inclusief plaatjes en trefwoorden bovenaan op de rechterbladzijde (‘parasitisme’, ‘antropogenese’, ‘wimperdiertjes’, ‘fotosynthese’, ‘wetten van Mendel’, ‘fossilisering’ e.d.). Het bevat ook een plattegrond met de namen en Lohmarks cynisch subjectieve commentaar op de twaalf leerlingen in haar klas. Judith Schalansky (geb. 1980), die kunstgeschiedenis en communicatiedesign studeerde, laat bij de vormgeving van haar eigen boeken niets aan het toeval over. De bladzijde die de leerlingen moeten omslaan komt zelfs overeen met de pagina waar de lezer aan het lezen is.

Het boek is echter niet alleen een heel levendige herhalingscursus biologie, goed voor de algemene ontwikkeling, maar ook een ontwikkelingsroman – al is het voor de protagonist tegen wil en dank. Inge Lohmark beroemt er zich immers op, geen begrip of menselijke nabijheid voor haar leerlingen op te brengen. ‘Wat kon haar vreemde ellende schelen?’ ‘Iedereen is voor zichzelf verantwoordelijk.’ Er staan krasse staaltjes in de roman van haar weigering om anderen te helpen, haar vluchtgedrag als een situatie om menselijke warmte vraagt, haar mensenhaat en halsstarrig negativisme. Ze pantsert zich met de zekerheden van haar wetenschap, die ze maar al te graag naar andere domeinen exporteert. ‘Moraal had in de biologie net zo weinig te zoeken als in de politiek.’

Wie tussen de regels leest, merkt echter beetje bij beetje waarom ze zo'n behoefte heeft om zich voor het leven af te scherm. Ze mist haar dochter Claudia, die al jaren in Amerika woont en voor wie ze nooit een echte moeder is geweest. Met haar man, die helemaal opgaat in het kweken van struisvogels, heeft ze nauwelijks contact. In plaats van zich te bekommeren om Ellen, het zwaar gepeste meisje in haar klas, kijkt ze weg en sust ze haar geweten met het heersende recht van de sterkste. Wanneer ze zich tot haar eigen verbazing aangetrokken voelt tot haar leerlinge Erika, kan ze met haar gevoelens niet overweg en vlucht ze in half criminele fantasieën. 'Niet meetbaar, niet bewijsbaar en dus onbestaande.'

Terwijl ze lesgeeft over de theorieën van haar bijna naamgenoot Lamarck – hoe de hals van de giraffe zich door inspanning heeft ontwikkeld om naar de hogere boomkruinen te reiken – stelt ze zich teweer tegen de ontdooiing van haar koude hart. 'Ontwikkeling was alleen een uitdrukking van onvolmaaktheid.' De staccatozinnen waarmee ze de anderen en haar gevoelens op afstand houdt, ontplooiën zich in het laatste hoofdstuk tot een meer coherente, doordachte stijl. Een happy end zou het stringente van dit negatieve karakter echter ongeloofwaardig maken. Schalansky houdt het daarom bij enkele subtiele aanduidingen die suggereren dat Lohmarks wereldbeeld begint te wankelen. 'Zeker was alleen dat niets zou blijven zoals het was.'

In een tijd waarin openlijk wordt getwijfeld aan de relevantie van literatuur is een boek dat een wetenschappelijk en een romanesk betoog zo intelligent verweeft een bewijs van het tegendeel. Door het onsympathieke hoofdpersonage zoveel abjecte dingen te laten denken en doen, maar tegelijkertijd ook veel wetenschappelijk onderbouwde en scherpzinnige inzichten te laten verkondigen, houdt de auteur je op je qui-vive en dwingt hij je voortdurend om stelling te nemen, ook in kwesties van ethisch verantwoord leven, ecologie en maatschappelijke ordening. Dat Schalansky zulke rijkdom aan ideeën in een literair en typografisch zo dwingende vorm weet te gieten, maakt van *Der Hals der Giraffe* een groots boek.

Erik de Smedt

Judith Schalansky, *Der Hals der Giraffe. Bildungsroman*, Suhrkamp Verlag, Berlin, 2011, 222 blz., 21,90 euro, ISBN 978-3-518-42177-2.

verschenen in: *Streven*, maart 2012